

УДК 378'37.01

Домніч В. Г., Коловерова І. Г.

**ВИЩА ОСВІТА В УКРАЇНІ ТА В КРАЇНАХ ЄВРОПИ:
ГЕНЕЗА ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.**

У статті визначено актуальність проблеми становлення та розвитку вищої освіти в контексті сучасної світової тенденції, проаналізовано стан впровадження в Україні основних положень Болонського процесу за пріоритетними напрямками інтеграції в Європейський простір вищої освіти, систематизовано та проаналізовано історію становлення та розвитку вищої школи в країнах Європи.

Ключові слова: вища освіта, національні системи вищої освіти, основні положення Болонського процесу, освітні послуги, інтелектуальний потенціал, модернізація національної системи освіти.

Домніч В. Г., Коловерова І. Г. Высшее образование в Украине и в странах Европы: генезис и перспективы развития. В статье определена актуальность проблемы становления и развития высшего образования в контексте современной мировой тенденции, проанализировано состояние внедрения в Украине основных положений Болонского процесса по приоритетным направлениям интеграции в Европейское пространство высшего образования, систематизированы и проанализированы этапы истории становления и развития высшей школы в странах Европы.

Ключевые слова: высшее образование, национальные системы высшего образования, основные положения Болонского процесса, образовательные услуги, интеллектуальный потенциал, модернизация национальной системы образования.

V. H. Domnich, I. G. Koloverova. Higher education in Ukraine and in Europe: genesis and development prospects. The article is outlined the relevance of the formation and development of higher education in the context of the current global trends, analyzed the implementation in Ukraine of the main provisions of the Bologna process in the priority areas of integration into the European Higher Education Area, systematized and analyzed the history of formation and development of higher education in Europe.

Key words: higher education, national systems of higher education, the main provisions of the Bologna Process, educational services, intellectual capacity, modernization of the national education system

У третьому тисячолітті українська вища школа перебуває на піку глибинних освітніх реформ. З метою забезпечення відповідності мережі вищих навчальних закладів потребам економіки й суспільства необхідно провести поетапну передачу відомчих вищих навчальних закладів у підпорядкування Міністерства освіти і науки, оптимізувати їх шляхом об'єднання і створення регіональних, корпоративних, дослідницьких університетів з урахуванням регіональних і загальнодержавних потреб у фахівцях із вищою освітою. Це надасть можливість підвищити науковий, педагогічний, методичний і виховний потенціал ВНЗ, розв'язати проблеми якісного кадрового і науково-методичного забезпечення навчального процесу, оптимізації керівного та управлінського складу, забезпечити наукову діяльність та якість вищої освіти відповідно до регіональних потреб ринку праці, ринку освітніх послуг та запобігати міграції молоді у зв'язку з освітнім чинником. Підготовка гармонійно розвиненої особистості, здатної до творчої життєдіяльності в суспільстві, що інтенсивно трансформується, є глобальною проблемою, на вирішення якої в першу чергу спрямовує свої зусилля вища школа України.

Приєднання України до Болонських угод ставить низку вимог до розвитку освіти, найсуттєвішими серед яких постають:

- збагачення національної системи освіти передовим досвідом інших країн у контексті загальноєвропейських, світових освітніх процесів;
- визначення стратегії і пріоритетів у підготовці фахівців вищої кваліфікації відповідно до глобальних і регіональних соціально-економічних і демографічних процесів;
- упровадження інноваційних, прогресивних форм організації навчально-виховного процесу з урахуванням новітніх інформаційних та освітніх технологій;
- напрацювання досвіду організації підготовки фахівців за різними формами (дистанційною, заочною та ін.) освіти;
- удосконалення методичного, організаційно-технічного забезпечення навчального процесу;
- зміна парадигми підготовки сучасних науково-педагогічних працівників відповідно до завдань та основних особливостей розвитку національної системи освіти;
- упровадження нових форм підвищення кваліфікації викладачів ВНЗ, сучасних керівників, фахівців народного господарства. Одним із кроків у вирішенні цих актуальних проблем і завдань був здійснений аналіз набутого вітчизняного і світового досвіду в галузі освіти та перспектив упровадження його кращих зразків у навчально-виховний процес вищих навчальних закладів. Метою нашої статті є короткий історико-педагогічний аналіз еволюції вищої школи в країнах Європи.

Школи та вищі навчальні заклади як освітньо-виховні системи пройшли складний шлях історичного розвитку. Вони, з одного боку, здійснювали значний вплив на накопичення і прогрес світової культурної спадщини, а з іншого, – на собі відчували розмаїття кардинальних змін, які відбувалися в соціумі, науці й

культури різних народів і країн. Початковий період розвитку школи, вищих навчальних закладів та інших соціальних інститутів розпочався із сивої давнини.

Один із перших прообразів вищого навчального закладу був започаткований у Давній Греції. Поблизу Афін Платон створив філософську школу, котра отримала назву академії. Метою академії було вшанування муз, розвиток філософії, математики, астрономії, природничих наук. Назва "академія" походить від імені міфічного героя Академа, на честь якого названо місцевість поблизу Афін, де заснована школа. Платонівська академія проіснувала більше ніж тисячу років і була закрита у 529 році.

Арістотель при храмі Аполлона Лікійського в Афінах також заснував ліцей, який функціонував близько восьми століть. У ліцеї велика увага приділялася вивченню філософії, фізики, математики та інших природничих наук. Вважається, що ця філософська школа і є попередником сучасного ліцею.

В еллінську епоху Птоломеєм була започаткована діяльність музеума (місце, присвячене Музам). Музеум став цариною вивчення математики, астрономії, філософії, медицини, історії, природничих наук. Викладачами музеуму були Архімед, Евклід, Пратосфен.

Іншим варіантом вищого навчального закладу в Давній Греції (Афінах і Спарті) були ефебії (V ст. до н.е.) – навчальні заклади для навчання і виховання вільнонароджених юнаків 18 – 20-тирічного віку. В ефебіях поряд із військово-фізичною підготовкою значне місце посідала освітня підготовка.

425 року в Константинополі був започаткований аудиторіум (від лат. *audire* – слухати) – вища школа, яка в IX ст. мала назву магнавра ("Золота палата"). Головними підструктурами магнаври були кафедри різних наук. Спочатку навчання проводилося латинською і грецькою мовами, а з VII-VIII ст. – виключно грецькою мовою. В XV ст. в програму навчання знову повернулася латина та були упроваджені іноземні мови. У магнаврі була сконцентрована викладацька еліта, вивчалась антична спадщина, філософія, богослов'я, медицина, музика, історія, етика, політика, юриспруденція. Заняття проводилися як публічні лекції. Більшість випускників школи мали енциклопедичну освіченість і ставали видатними громадськими і церковними діячами. Наприклад, Кирило та Мефодій, засновники слов'янської письменності, свого часу навчалися у магнаврі. Окрім цієї школи, в Константинополі діяли також юридична, медична, філософська та інші школи.

У країнах Близького і Середнього Сходу видатною подією стала поява в Багдаді будинків мудрості (800 р.). У будинках мудрості видатні вчені та їх учні збиралися для дискусій, обговорення літературних і філософських творів, наукових трактатів, підготовки рукописів, читання лекцій. У IX – XIII ст. в країнах, де переважало населення, яке сповідувало іслам, з'явилися медресе – вищі навчальні заклади, серед яких найбільш знаменитим було медресе Нізамей в Багдаді, відкрите у 1067 році.

Великим культурним і освітнім центром була Іспанія періоду мусульманського завоювання (912 – 976 рр.). Вищі школи Кордови, Толедо, Саламанки, Севільї пропонували програми з богослів'я, математики, астрономії, історії, географії, граматики, риторики, медицини, філософії. Ці школи університетського типу, які мали лекційні зали, великі бібліотеки, наукові осередки, системи самоуправління, значно вплинули на розвиток вищої освіти в Європі.

Інтенсивне виникнення європейських університетів відбувалося в період XII – XV ст. Характерною рисою цього процесу є перетворення низки кафедральних і монастирських шкіл у великі навчальні центри, які потім стали називатися *університетаму* (від лат. *Universitas* – сукупність). Дати заснування європейських університетів за різними джерелами дещо відрізняються, але найбільш вірогідними можна вважати такі: у 1200 році утворився Паризький університет як результат об'єднання богословської школи Сорбонни з медичною та юридичною школами, університет в Неаполі засновано в 1224 р., Оксфорді, Кембриджі, Лісабоні – відповідно в 1206, 1231 та 1290 рр. Мережа університетів в Європі розширювалася досить швидко: якщо в XIII ст. їх нараховувалося 19, у XIV ст. їх було вже 44, а в кінці XVI ст. – 63. Університети протиставили схоластиці діяльне інтелектуальне і духовне життя. Завдяки університетам спектр суспільного життя Європи став набагато яскравішим, адже становлення освітніх закладів відбувалося під впливом творчості Ф. Бекона, Я. Гуса, Дж. Уїнклі, М. Коперніка, Ф. Петрарки та інших видатних мислителів, які дали могутній поштовх розвитку культури, науки й освіти. Більшість університетів мали інтернаціональний характер. Університети, де навчалися студенти з різних держав, називалися *Studium*, а ті, в яких навчалися тільки місцеві мешканці, – *Studium particulare*. *Studium particulare* давали вузькоспеціалізовані знання і не мали права присуджувати наукові ступені.

У XII-XV ст. надзвичайною популярністю користувався Болонський університет, заснований 1119 року в м. Болоньї (Північна Італія) як юридичний навчальний заклад. Лише у XIV ст. в ньому було відкрито філософський, медичний і теологічний факультети. З 1478 року в Болонському університеті викладав астрономію, а в 1481 – 1482 роках був ректором видатний український учений, доктор медицини і філософії Юрій Котермак з Дрогобича (Георгій Дрогобич).

У другій половині XIII ст. в університетах з'явилися факультети, або коледжі. Факультети отримали право присуджувати наукові ступені – спочатку бакалавра, а потім магістра, доктора чи ліценціата.

Посада ректора була виборною (як правило, на один рік). Перші університети мали всього декілька факультетів, спеціалізація яких постійно поглиблювалася. Наприклад, Паризький університет славився викладанням теології і філософії, Орлеанський – цивільного права, університети Італії – римського права, університети Іспанії – математики і природничих наук.

Розглянемо детальніше становлення та розвиток університетської освіти Іспанії, оскільки один із найдавніших університетів Європи розташований саме на території Іспанії. Спалахи розвитку освіти припали на

період Римської імперії, арабського завоювання (вісім вищих закладів існували у IX ст.), формування централізованої монархії та Відродження. Наступні сторіччя супроводжувалися посиленням державного контролю над університетами. Лише демократичний закон 1970 року повернув університетам належний рівень автономії (статут, управління, використання бюджету, зміст програм і форми навчання, добір кадрів) і започаткував реформу освіти. З того часу система освіти Іспанії перебуває в постійній перебудові з метою досягнення європейських стандартів.

Про обсяг і глибину вказаних змін свідчать, наприклад, такі факти: із сучасних (1993р.) 52 університетів країни лише 10 існували до 1968р., а за 80-ті роки кількість студентів подвоїлася і сягнула 1,378 млн. осіб (з яких понад 30000 — іноземці). Для задоволення величезного попиту Міністерство освіти і науки (займається загальною координацією, має право визнання національних дипломів і звань тощо) майже потроїло кількість викладачів, але їх усе ще надто мало (1 на 24 студенти). Саме тому урядова політика скерована на стимуляцію розвитку приватного сектору освіти, який менше обтяжує бюджет, ніж державні заклади. Міністерству у плануванні й координації допомагає значно впливовіша Університетська рада, яка об'єднує ректорів ВЗО, представників урядів провінцій і включає 15 незалежних експертів, таким чином відповідаючи за оцінювання всього сектору вищої освіти й окремих закладів, що, на нашу думку, доцільно було б запровадити і в Україні.

Здобуття обов'язкової середньої освіти триває в Іспанії 10 років і приводить "успішного" учня до *Grduado Escolar* з правом продовження освіти в середній школі вищого рівня (два класи з присудженням бакалавра одного з чотирьох профілів і рік "університетського курсу орієнтації") і отримання права участі в конкурсних іспитах в університети; "неуспішного" – до *Certificate de Escolaridad*, що надає доступ лише до дворівневої профосвіти (5 років разом) з отриманням диплома техника і можливим вступом (через конкурс) у ВНЗ за профілем. Отже, таким чином модифікована середня освіта Іспанії стає "європейською" – 13 років.

Трирічне навчання в університетських школах надає кваліфікацію інженера-техніка з правом продовження навчання у другому циклі цих же університетів чи переходу на ринок праці. П'ятирічне навчання на факультетах університетів чи в їх вищих школах (і в частині інститутів) завершується отриманням диплома *Licenciado*, що надає право на післядипломне навчання.

Виконуючи вказівку Університетської ради про розширення набору курсів, ВНЗ розширили його майже втричі. Варто виділити введення магістерської програми з присвоєнням звання *Magister Universitario* обсягом 600 год. і тривалістю 1-2 роки, завданням якої є значне підвищення фахових умінь випускника, збагачення його навичками наукового аналізу й дослідження. Інший новий варіант післядипломних студій завершується отриманням диплома спеціаліста (*Especialista*). Закінчення двох перших циклів університетів й отримання *Licenciado* надає право продовжувати навчання для отримання диплома доктора. Воно триває два-три роки під наглядом наукового керівника (тьютора), супроводжується самостійними пошуками, написанням і захистом дисертації.

Взагалі система вищої освіти Іспанії відзначається винятковою однорідністю, оскільки 98% студентів навчаються в університетах, поза якими готують лише фахівців з туризму, ремесел і деяких інших видів занять. Із 52 університетів 7 – недержавні. Більшість університетів мають класичний набір програм навчання, проте є кілька політехнік, а також Відкритий університет дистанційного навчання. Іспанські університети поділяються на три категорії: державні; приватні; духовні вищі навчальні заклади, що перебувають під опікою церкви.

До складу іспанських університетів входять чотири типи навчальних підрозділів, що в інших країнах складають альтернативу університетській освіті: університетські факультети (*facultades universitarias*) – ВНЗ, де вивчаються нетехнічні теоретичні дисципліни. Навчання на них охоплює всі три цикли вищої освіти; вищі технічні училища (*escuelas técnicas superiores*) мають, навпаки, технічну орієнтацію, але так само передбачають усі три цикли вищої освіти; університетські школи (*escuelas universitarias*) мають визначену професійну орієнтацію і здатні довести студента лише до першого ступеня вищої освіти; університетські коледжі (*colégios universitarias*), як і школи, здійснюють навчання тільки за програмами першого рівня. Ці програми, як правило, аналогічні традиційним університетським програмам і не дають професійної орієнтації.

Університети мають досить складну структуру і надають курси, програми й кваліфікації різного рівня. Так, їхні факультети (*Facultad Universitaria*) пропонують програми тривалістю 4-5 років із отриманням повного диплома (*Licenciado*). Вищі технічні школи (*Escuela Técnica Superior*) після 4-5 років навчання надають дипломи вищих інженерів. Університетські (*Escuela Universitaria*) та інженерно-технічні (*Escuela Técnica de Ingeniería*) школи надають дипломи після трьох років навчання.

До сектору неуніверситетської вищої освіти входять інститути, що надають два види дипломів: еквівалентний до університетських *Diplomado* or *Licenciado* за умови виконання програм, подібних до університетських (А), і нижчий від університетських диплом простіших програм мистецьких фахів (В).

Диплом А надають Військова Академія, інститути туризму, цивільної авіації й теологічні заклади (усі вони не підпорядковані Міністерству освіти і науки). Дипломи В надають інститути і професійні школи з легшими умовами вступу і простими програмами (музика, співи, дизайн та інші мистецькі фахи).

Закон про університетську реформу (1983 р.) проголосив право кожного громадянина на отримання освіти за своїм вибором. Умови і правила вступу встановлює центральний уряд країни за рекомендаціями Університетської ради. Процедура для кожного ВЗО і факультету залежить від співвідношення наявних місць і кількості можливих вступників. До третього циклу перебудови освіти середня школа мала 11 класів, тому її випускники після отримання атестата бакалавра мали для вступу до університетів обов'язково навчатися

протягом року ("репетиторський рік") і завершити "університетський курс орієнтації" заключними екзаменами. Ці річні курси організовувалися за чотирма напрямками: технології і природничі науки; біологія і охорона здоров'я; соціальні науки; гуманітарні науки і мистецтво.

Вступ здійснюється через конкурсні екзамени у вигляді двох тестів, які проводить екзаменаційна комісія в одні й ті самі дні на всій території Іспанії. Автономність університетів дає їм право вводити, якщо це необхідно, додаткові вимоги. Перший тест має перевірити загальні вміння абітурієнта (культуру, знання мов, здатність до аналізу й синтезу тощо), другий – засвоєння тих дисциплін, що поглиблено вивчалися на курсах орієнтації. Під час селекції враховують оцінки атестата, випускних екзаменів за "курс орієнтації" і двох вказаних тестів. Оскільки певна частина молоді вчиться протягом п'яти років у середніх технічних закладах і отримує дипломи техніків, вона може вступати до ВНЗ разом із випускниками курсів орієнтації на відповідну до диплома спеціальність. Винятком із цих правил є умови вступу осіб віком понад 25 років. Вони складають два специфічних тести; під час прийому враховується їхня трудова діяльність, досвід тощо. Поділ країни на провінції призвів до того, що 95% місць у ВЗО, розташованих у певній провінції, надається мешканцям цієї ж території, 5% – прибулим з інших місць. Трирічне навчання в університетських школах надає кваліфікацію інженера-техніка з правом продовження навчання у другому циклі цих же університетів чи переходу на ринок праці. П'ятирічне навчання на факультетах університетів чи в їхніх вищих школах (і в частині інститутів) завершується дипломом, що надає право на післядипломне навчання.

Академічний рік розпочинається у перший тиждень жовтня і закінчується в червні, є короткі канікули під час головних релігійних свят. На тиждень припадає 20 – 30 лекційних годин, що складає 600 – 700 годин за навчальний рік. Після завершення вивчення дисципліни складається екзамен (у лютому, червні чи вересні). Система оцінювання передбачає 10 балів: 10 – *matrícula de honor*, 9 – 9.9 – *sobresaliente*, 7 – 8.9 – *notable*, 5 – 6.9 – *aprobado*, нижче 5 – *suspense*. Прокідною є оцінка *aprobado*. Тези оцінюються трьома рівнями: *extraordinario*, *apto cum laude*, *apto*.

Навчання на факультетах і у вищих школах університетів організовані за трьома циклами: базовий (2 – 3 роки), спеціалізований (2 роки з присвоєнням диплома), дослідницький (2 – 3 роки з отриманням диплома доктора). В університетських школах навчання має лише один 3-річний цикл з високим рівнем спеціалізації навчальних програм для кращої фахової підготовки. Так готують учителів початкових шкіл, працівників соціальних служб тощо.

Навчальні плани університетів будуються з урахуванням існування трьох видів дисциплін: обов'язкових для всіх ВЗО, які видають диплом (академічну кваліфікацію); на вибір ВЗО, які можуть бути як обов'язковими, так і факультативними; дисциплін за вибором студентів (10% всього навчального часу). Переповненість аудиторій і низка інших причин (зокрема, необхідність поєднувати навчання з підробітками) призводить до того, що дуже багато студентів залишають університети, не одержавши диплом.

Упродовж 80-х років таке траплялося з кожним другим студентом. Лише 20% студентів Іспанії отримують ту чи іншу форму фінансової підтримки з боку державної чи провінційної влади.

Не легше і викладачам ВНЗ Іспанії, які мають справу з перепоєненими аудиторіями. Викладачі ВНЗ Іспанії поділяються на чотири категорії: професори, виконуючі обов'язки професорів, викладачі-заступники, викладачі-асистенти. Перші повинні мати докторський диплом, викладати і проводити наукові дослідження. Наступні дві категорії теж повинні мати звання доктора, лише викладачі-асистенти задовольняються повним дипломом університету чи еквівалентного ВНЗ, але для отримання права на роботу складають професійний іспит. Уряд і Університетська рада докладають чимало зусиль для стимулювання викладачів до підвищення свого академічного і професійного рівня (стажування за кордоном, курси підвищення кваліфікації тощо).

Серед усіх університетів Іспанії помітну роль у підготовці кваліфікованих кадрів відіграє Національний університет із заочного навчання (НУЗО (UNED)). Його створення в 1972 році було відмічене активним економічним зростанням і, як наслідок цього, значним попитом для більшості осіб середнього віку, зайнятих у сфері виробництва або тих, що проживають віддалено від університетських центрів. Таким чином, НУЗО був покликаний допомогти цьому контингенту осіб в отриманні університетської освіти без відриву від своєї постійної роботи, а також охочим мати другу вищу освіту.

За своєю структурою і внутрішньою системою організації НУЗО є одним із державних університетів із тією особливістю, що проводить свою діяльність на всій території країни і згідно із Законом про університетську реформу підпадає під юрисдикцію Генеральних кортесів Іспанії, у той час як усі інші університети – під юрисдикцію автономних співтовариств.

Центральний орган НУЗО забезпечує розробку й випуск навчальних матеріалів, програм, а також здійснює адміністративне управління всім університетом. Регіональні асоційовані центри забезпечують студентів необхідною викладацькою підтримкою, навчальними матеріалами, а також усіма іншими допоміжними засобами (бібліотеки, відео - і фонозали, лабораторії, аудиторії) для здійснення відповідного до університетських програм навчального процесу. Випускники НУЗО отримують дипломи, які прирівнюються до дипломів інших університетів країни. НУЗО нараховує 60 асоційованих центрів, розташованих в усіх провінціях Іспанії, окрім Луго і Саламанки. Іншою особливістю цього університету є те, що він виходить за межі національних рамок і поширює свою навчальну діяльність на 10 міст світу: Бонн, Брюссель, Женева, Каракас, Лондон, Мехіко, Париж, Росаріо (Аргентина), Сан Пауло (Бразилія) і Малабо (Екваторіальна Гвінея). Таким чином в Іспанії реалізується система безперервної освіти протягом життя.

Отже, проаналізувавши становлення, розвиток, стан і перспективи вищої освіти в Україні та країнах Європи, зокрема в Іспанії, можна зробити висновок, що єдиною можливістю для України потрапити в коло країн із високим рівнем конкурентоспроможності національних економік є перехід від екстенсивного використання людських ресурсів із низьким рівнем базової професійної підготовки до інтенсивного використання висококваліфікованої робочої сили, адаптованої до умов соціально орієнтованої економіки інноваційного типу.

У цьому контексті виміром якості продукції вищої освіти стає людський капітал як сукупність певних якостей людини: здоров'я, природних здібностей, освіти, професіоналізму і мобільності. У суспільстві в цілому і, зокрема, у високотехнологічних секторах економіки зростає попит на висококваліфікованих фахівців-універсалів, які не лише мають спеціалізовану професійну підготовку, а й успішно оволодівають навичками інноваційної, підприємницької та управлінської діяльності, максимально використовують індивідуальні здібності. Про зв'язок якості освітньої системи із загальною конкурентоспроможністю країни свідчить те, що в першу десятку країн світу з найвищим загальним індексом конкурентоспроможності входять 7 країн-учасниць Болонського процесу, так само, як і в десятку кращих у світі за індексом конкурентоспроможності вищої освіти. Це також є свідченням ефективності Болонського процесу, в рамках якого вирішуються завдання розвитку й реформування національної системи вищої освіти, інтегрування її в європейський та світовий ринок освітніх послуг.

Для підвищення якості освітніх послуг у передових країнах світу утворено систему безперервної освіти протягом життя (life-longeducation), яка сприяє оптимізації професійно-кваліфікаційної структури робочої сили та підвищенню рівня її конкурентоспроможності. Для досягнення цієї мети в Україні необхідно забезпечити належні інвестиції в систему вищої освіти й підвищення кваліфікації, а також домогтися прискорення прогресу у вирішенні фундаментального завдання модернізації національної системи освіти, щоб кожен громадянин міг отримувати нові знання, необхідні навички та компетенції в процесі навчання впродовж життя.

Нагальна потреба ліквідувати недоліки вищої школи вимагає концептуального вдосконалення освіти і професійної підготовки шляхом:

- формування в суспільстві ставлення до людини як до мети, а не засобу соціального прогресу, яке базується на концепції гармонійного розвитку людини і сприятиме активізації людського капіталу через систему вищої освіти і професійної підготовки;

- реформування системи вищої освіти і професійної підготовки для забезпечення якості фахівців, яка передбачає глибоку професійну компетентність і соціальну відповідальність при виконанні завдань науково-технічного прогресу, соціального й культурного розвитку.

Україна уклала 22 міждержавні міжнародні угоди про взаємне визнання документів про освіту, наукові ступені і вчені звання. Ще 32 проекти таких угод проходять процедуру узгодження. Проте ВНЗ, які запровадили спільні програми та присвоюють національно визнані ступені спільно з вищими навчальними закладами інших країн, становлять лише 3 % від загальної кількості українських ВНЗ. Участь України в Болонському процесі потребує системної реорганізації національного простору вищої освіти з акцентуванням уваги на проблемних стратегічних напрямках. Основні зусилля пропонується сконцентрувати на реалізації таких заходів:

1. Реформування структури органів державної влади, відповідальних за вищу освіту з метою оптимізації мережі ВНЗ України.

2. Завершення формування національної системи кваліфікацій, зокрема, розробка принципів, механізмів і процедур запровадження докторського навчання як третього болонського циклу відповідно до структурованих докторських програм.

3. Реалізація комплексного підходу до запровадження системи ECTS з урахуванням змістового аспекту програм і наближення навантаження викладачів до європейських стандартів.

4. Розширення українськими ВНЗ практики запровадження спільних програм і присвоєння ступенів спільно з ВНЗ інших країн.

5. Державні гарантії і фінансове забезпечення мобільності студентів і професорсько-викладацького складу в міжнародному освітньому просторі.

6. Поглиблення соціального партнерства ВНЗ з роботодавцями, громадянами й соціальними об'єднаннями та залучення їх до процесу вироблення і прийняття рішень із проблем вищої освіти. Створення системи гарантій співпраці студентства, профспілок, бізнес-партнерів у рамках Болонського процесу, зокрема, для постійного збільшення обсягів працевлаштування випускників першого циклу – бакалаврів.

7. Законодавче та інституційне забезпечення, фінансова підтримка процесу інтеграції вищої освіти, наукових досліджень і виробництва.

8. Розвиток соціального виміру Болонського процесу в напрямі забезпечення доступності вищої освіти всім верствам населення, а також запровадження принципу освіти протягом життя, освіти для дорослих та неперервної професійної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кочкіна Н. Ю. Дослідження європейського ринку освітніх послуг в світлі Болонського процесу / Н. Ю. Кочкіна // Маркетинг в Україні. – 2005. – №1. – С. 40-44.

2. Коринская Л. Бесплатные университеты старого света: как в них попасть / Л. Коринская // *Заграница*. – 2005. – №36. – С. 10-13.
3. Папченко Т. Саламанка – город-университет / Т. Папченко // *Вокруг света*. – 2006. – №2. – С. 94-109.
4. Рутка З. Проблеми розвитку вищої освіти в Центрально-Східній Європі / З. Рутка // *Актуальні проблеми економіки*. – 2004. – №5. – С. 34-38.
5. Тимофеева С. Три шага к испанскому гранту / С. Тимофеева // *Заграница*. – 2003. – №40. – С. 12-16.
6. Яцюк О. Вища освіта в розвинутих країнах. / О. Яцюк // *Формування ринкових відносин в Україні*. – 2005. – №7-8. – С. 72-80.
7. Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні: указ Президента України // *Освіта України*. – 2009. – 4 липня.
8. Андрусь О. Модульно-проектувальний комплекс: освітні завдання та методологічна основа / О. Андрусь // *Вища освіта України*. – 2009. – № 1. – С. 97-101.
9. Churruga J. Instituciones de Gayo en san Isiloro de Sevilla / J. Churruga.– Leon : Centro de Estud. e Invest San Isiloro. –1987 – 171 p.
10. Abelson P. The seven liberal arts: A study of medieval culture / P. Abelson. – N.Y. : Columb. Univ. press, 1939. – 150 p.

УДК 37.013.73

Пономаренко Г.О.
Херсонський національний
технічний університет

ЛЕКТОРСЬКА МАЙСТЕРНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ У ВИМІРІ ВИМОГ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

У статті розкриваються основні детермінанти підвищення вимог до лекторської майстерності викладачів вітчизняних вишів у контексті входження України до європейського освітнього простору. Висвітлюються провідні складові лекторської майстерності викладачів ВНЗ України у контексті вимог Болонського процесу.

Ключові слова: Болонський процес, лекторська майстерність, етапи підготовки та проведення лекції, класифікація знакових систем передачі інформації, підтримка уваги слухачів, мовленнєвий портрет, художні засоби мови.

Пономаренко А. А. Лекторское мастерство преподавателя высшей школы в контексте требований Болонского процесса. В статье раскрываются основные детерминанты повышения требований к лекторскому мастерству преподавателей высших учебных заведений в контексте интеграции Украины в европейское образовательное пространство. Уточняются наиболее важные составляющие лекторского мастерства преподавателей вузов Украины в контексте требований Болонского процесса.

Ключевые слова: Болонский процесс, мастерство лектора, этапы подготовки и проведения лекции, классификация знаковых систем передачи информации, поддержка внимания слушателей, речевой портрет, художественные средства языка.

Ponomarenko A. A. Teacher's mastery as a lecture in the higher school considerations due to the Bologna process demands.

The article deals with the major determinants as for the raised demands to the home country high school teachers mastering their lecturer's skills based on the realities Ukraine faces as the country entering the European educational space. The core components of the teachers' working in the higher educational establishments of Ukraine lecturer mastery with considerations of the Bologna process requirements have been highlighted.

Key words: Bologna process, the lecturer's mastery stages of the preparation and conducting the lecture, sign systems' of informational transfer classification, keeping the audience attention, speech portrait, language artistic devices

Уільям А. Ворд, підкреслюючи унікальність і відповідальність місії Вчителя у розвитку суспільства, нації та країни, стверджував, що посередній учитель – викладає, гарний – пояснює, видатний – показує, а великий – надихає. І дійсно, у даному контексті варто погодитись із Шалвою Олександровичем Амонашвілі, який глибоко переконаний, що школа, у першу чергу, – це вчитель, а не будівля, програми, підручники, територія та паркан. Вона починається і завершується Вчителем, справжнім Вчителем, який спроможний запалити «вогонь знань» у душах і серцях підростаючого покоління.

Безперечно, що заявлені тези стосується і викладачів вищої школи. Розмірковуючи у цьому напрямі, виникає питання: «Яких педагогів з теплотою та любов'ю згадують студенти, кого вони навіть після завершення навчального закладу не забувають привітати з Днем Народження?». Відповідь проста – тих, хто на заняттях та у житті був справжньою Людиною, Професіоналом, Ритором та Актором; на лекціях кого було важко, але зрозуміло та цікаво!

Колись у Моцарта запитали: «Що найголовніше у музиці – що грати чи як грати? Він відповів – головне Хто буде грати!». Ця проста до геніальності відповідь актуальна і сьогодні, особливо у контексті розвитку вищої освіти в Україні.